 DOI: 10.7816/idil-08-55-14

TÜRK BASKIRESİM SANATINDA ÖNCÜ KADIN SANATÇILAR VE BASKIRESİM SANATINA KATKILARI

Selma ŞAHİN

Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi
selmasahin006(at)hotmail.com

Anahtar kelimeler:
Baskıresim, Baskıresim Sanatı, Türk Baskıresim Sanatı, Öncü Kadın Sanatçılar, Baskıresim Sanatına Katkı

ÖZ

Bu çalışmanın konusu; Türk Baskıresim sanatında öncü kadın sanatçılar ve baskıresim sanatına katkılarıdır. Baskıresim, sanatçının kendisi ya da kontrolü altında hazırlanan kalıplardan sınırlı sayıda basılan ve numaralandırılan özgün bir sanat disiplinidir. Ülkemizde cumhuriyet öncesinde ağaç, metal ve taşbaskı teknikleri ile çalışmalar yapılmıştır. Ancak sanatsal anlamdaki üretimler, cumhuriyet sonrasında açılan sanat eğitimi kurumları ile gerçekleşmiştir. Bu dönemlerde yenilik hareketleri kapsamında eğitim için yurt dışına çok sayıda sanatçı gönderilmiştir. Bu sanatçılar yurda döndükten sonra, baskıresmin alt yapısını oluşturmak ve geliştirmek için büyük bir özveri ile çalışmışlardır. İht-isas alanı olarak baskıresmi seçen bu sanatçıların gayretleri sayesinde, Türk baskıresim sanatı bugün ulusal ve uluslarası tanınırlılığa ulaşmıştır. Bu süreçte kadın ve erkek sanatçılarımız, birlikte özveri ile çalışmışlardır. Bu çalışmanın amacı; Türk baskıresim sanatının tarihsel gelişiminde kadın kim-liği ile ön plana çıkmış kadın sanatçıların, baskıresim sanatına katkılarının incelenmesidir. Çalışma; Aliye Berger, Nevide Gökaydın ve Mürşide İçmeli'nin baskıresim sanatına katkıları ile sınırlıdır. Bu çalışma, ele alınan kadın sanatçıların, Türk baskıresim sanatına katkılarındaki öncü yönlerinin tespit edilmesi açısından önemlidir. Aliye Berger sanatçı kimliği ile; Nevide Gökaydın ve Mürşide İçmeli ise sanatçı-eğitimci kimlikleri ile Türkiye'de baskıresim sanatının araştırıcıları, uygulayıcıları ve öğret-icileri olarak kendilerinden sonraki kadın sanatçılar içinde birer öncü olmuşlardır.

LEADING FEMALE ARTIST IN THE ART OF TURKISH PRINTMAKING AND THEIR CONTRIBUTIONS

Keywords:
Printmaking, Printmaking of Art, Turkish Printmaking Art, Leading Female Artists, Contribution to the art of printmaking

ABSTRACT

The subject of this study is the leading female artists in the art of Turkish printmaking and their contribution to printmaking. Printmaking is an original discipline of art that is printed and enumerated in limited number of patterns prepared by the artist himself or herself. In our country, studies were made with wood, metal and lithography techniques before the Republic. However artistic productions, emerged with the art education institutions opened after the establishment of the Republic. In this period, a large number of artists were sent abroad for training within the scope of innovation movements. After these artists return home, they work with great dedication to create and develop the infrastructure of the art of printmaking. Thanks to the efforts of these artists who chose printmaking as their specialized field, the art of Turkish printmaking has reached national and international rec-ognition today. In this process, our female and male artists worked together with dedication. The aim of this study is to investigate the contributions of the prominent female artist who were recognized with their female identity in the development of Turkish art of printmaking. The study is limited to the contributions of Aliye Berger, Nevide Gökaydın and Mürşide İçmeli to the art of printmaking. This study is important in terms of identifying the leading aspects of the contribution of female artists to Turkish art of printmaking. Aliye Berger with her artist identity, Nevide Gökaydın and Mürşide İçmeli with their artist-educator identities, as the researchers, practitioners and educators of the Turk-ish art of printmaking, have been the pioneers to the new generation of female artists following their footsteps.

DOI: 10.7816/idil-08-55-14

Giriş

Baskıresim, bir sanatçının kendisi ya da kendi denetiminde hazırlanan kalıplardan, sınırlı sayıda basılarak numaralandırılan ve imzalanan özgün bir sanat disiplinidir (Kıran, 2016:54). Baskıresmin Anadolu'da ilk uygulamalarının ne zaman başladığına ilişkin herhangi bir saptamada bulunmak güçtür. Ancak baskıresmin ilk tekniklerinden biri olan ağaç baskının; hem pratik, hem işlevsel ve hem de kolay uygulanabilir olma özellikleri gözönüne alındığında, eski dönemlerden itibaren uygulanmış olabileceği düşünülmektedir (Esmer, 2011:12). Akalan, "Baskı Sanatı"nın Anadolu'da çok eski bir geçmişi olduğunu, özellikle kökünü kil üzerine basılan silindir ve damga mühürlerden alan "yüksek baskı"nın, kullanılan tahta kalıplarla kumaş üzerine taşınmış olduğunu bu nedenle de "yazmacılık"ın bir halk sanatı olarak günümüze gelmiş olduğunu, belirtmektedir. Ayrıca Osmanlı Basımcılık tarihinde "Baskı ve Grafik Sanatı"nın ilk uygulayıcılarından İbrahim Müteferrika'nın bastığı, "Batı Hint Tarihi" (1730) ve "Cihannüma" (1733) adlı kitaplarında, batı anlayışına yakın baskıresimlerin olduğunu söylemektedir (2003:130). Müteferrika bu kitaplardaki resimlerin kalıplarını, tahta ya da metal kalıplarla hazırlamıştır. Ayrıca 1830 yıllarında askerlerin kurduğu taş basma atölyesinde bazı resimlerin basılmış olduğu bilinmektedir. Bu teknikten ilk yararlanan, askeri ortaokulda resim öğretmenliği yapan Hoca Ali Rıza'dır. Hoca Ali Rıza'nın, öğrencilere model olması için çizdiği resimler, 1910'larda taş basma tekniği ile albüm şeklinde çoğaltılmıştır (Aslıer, 1998:16). Bu resimler özgün baskıresim sanatımızın öncüleri olarak da kabul edilebilir. Özgün baskıresim sanatımızın öncüleri olarak kabul edebileceğimiz diğer örnekler; kahve resimleri olarak adlandırılan eski halk masallarını süsleyen resimlerdir (Ferhat ile Şirin, Köroğlu, Dünya Güzeli gibi) (Özsezgin ve Aslıer, 1989:155). Türkiye'de özgün baskıresmin sanatsal uygulamaları, cumhuriyetle birlikte açılan yükseköğretim kurumlarında, baskıresmin ders programlarına alınması ile başlamıştır.

2 Mart 1883'te öğretime başlayan Sanayi-i Nefise Mektebi, 1928'de Güzel Sanatlar Akademisi adını almıştır. 1969'da Devlet Güzel Sanatlar Akademileri Kanunu'nun kabulü ile bilimsel özerkliğini elde eden kurum 20 Temmuz 1982'de Mimar Sinan Üniversitesi, 2004'te de Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi adını almıştır (www.msgsu.edu.tr, 2019). Esmer'e göre, Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kuruluşu ile birlikte Gravür (Hakkâklık) Bölümü'nün de kurulması, ülkemizde baskıresim açısından önemli bir gelişmedir. Ancak bölümde ders verecek öğretmen olmadığı için, atölye 1892'ye kadar faaliyetlerine başlayamamıştır. Bu tarihte Fransa'dan gelen Stanislas Arthur Napier sayesinde, atölye faaliyete geçmiştir (2011:15). Napier'le birlikte bu atölyede sanatsal amaçlı gravür çalışmaları başlamıştır. Öğrenciler bu atölyede, sert bir ağaç olan şimşir üzerine baskı çalışmaları yapmışlar, ancak o dönemde hakkâklık bölümü, ne yazık ki ilgi görmemiştir. Napier'in bölümden ayrılması üzerine, 1898'de göreve getirilen Nesim Efendi, Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar görevine devam etmiştir (Akalan, 2000:106). Özsezgin ve Aslıer, 30 yıl öğrenimin yapıldığı ve her yıl 10 öğrencinin bulunduğu Gravür (Hakkâklık) Bölümünde, bu süreçte yetişmiş ve özgün baskıresimler yapmış bir sanatçı ismine ve eserlerine rastlanamadığını belirtmektedirler (1989:156). Ne yazık ki sanatçı yetiştirememiş, sadece kalıpla oyma tekniğini öğreten, çeşitli atölyelere hakkâk ve kuyumcular için usta yetiştiren bir zanaat atölyesi olmaktan öteye gidemeyen bölüm, 1924 yılında tamamen kapatılmıştır (Akalan, 2000:106). Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte pek çok alanda olduğu gibi, 1924 yılında eğitim-öğretim programlarında da reforma gidilmiştir. Bu kapsamda çok sayıda eğitimci sanatçı, Avrupa'ya özellikle de Almanya ve Fransa'ya eğitim almak için gönderilmişlerdir (H.Dönmezer, 2012:28). Yurtdışında sanat eğitimlerini tamamlayan bu eğitimci sanatçılar, almış oldukları eğitim doğrultusunda; ülkemizde sanatsal geleneğin ve kurumsallaşmanın oluşumuna katkıda bulunmuşlardır. Ülkemizde bu yıllarda eğitim sistemini kurumsallaştırabilmek için, yurt dışından düzenli olarak uzman eğitimciler davet edilmiştir. Türk Hükümetinin daveti ile 1936'da İstanbul'a gelen Leopold Levy, Akademide (eski Sanayi-i Nefise Mektebi), Resim Bölüm Başkanlığı görevini üstlenmiştir. Baskı atölyelerini yeniden düzenleyen Levy, böylece Akademi'de yeni bir başlangıç yapmıştır. Atölye asistanlığınada 1935'te Floransa'da fresk ve baskıresim eğitimini tamamlayarak geri dönen Sabri Berkel getirilmiştir (Esmer, 2011:17). Bu atölyede sanatsal anlamda özgün baskıresim; linolyum, metal gravür ve litografi çalışmaları ile başlamış ve atölyeden başka sanatçılarda yararlanmıştır. Sabri Berkel ve Turgut Zaim, atölyenin ilk baskıresim ürünlerini vermiştir (Akalan, 2000:108). 1940'lı yılların başında bu atölyede çalışan resim bölümü sanatçılarından; Mazhar Olgun-Nejad Melih, Avni Arbaş, Fethi Karakaş, Mümtaz Yener, Selim Turan, Kemal İncesu, Nuri İyem, Ferruh Başağa ve Neşet Günal'a ait, günümüze ulaşabilmiş imzalı özgün baskılar bulunmaktadır. Bu baskılar çoğunlukla metal kazıma ya da yedirme teknikleri ile yapılmış olan tek renkli çukur baskılardır. Bu çalışmaların arasında tek renkli taşbasma tekniği ile yapılmış, birkaç çalışmada bulunmaktadır. Bu özgün baskı çalışmaları, sanatçıların gençlik eserleri ve aynı zamanda Türkiye'deki ilk bilinçli olarak yapılan özgün baskı sanatı ürünleri olmaları bakımından değerlidir

DOI: 10.7816/idil-08-55-14

(Özsezgin ve Aslıer, 1989:158). Hayri Esmer, bu çalışmaları şöyle değerlendirmektedir:

"Bu çalışmaların daha çok baskıresmi tanımaya, olanaklarını keşfetmeye yönelik öğrenci düzeyinde denemeler olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Bu dönemde yapılmış çoğu çalışmanın gravürün soğuk kazıma, asit oyma tekniklerinin kullanılmasıyla yapılmış gözleme dayalı desen algısına dayanan çizgisel yapı üzerine inşa edilen çalışmalar olduğu görülmektedir. Başlangıç düzeyindeki bu ilgi, profesyonel bir içerik taşımasa bile, ülkemizde bu teknikleri estetik anlatımın aracı haline getirmesinin başlangıcı olması açısından önemli görülür" (Esmer, 2011:17).

Bu dönemde akademinin atölyesinde; Mustafa Aslıer, Muammer Bakır, Aliye Berger, Gündüz Gölönü, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Mustafa Pilevneli, Nevzat Akoral, Fethi Karataş, Neşet Günal ve Cemal Tollu gravür tekniği ile eserler vermişlerdir. Akademide baskı çalışmaları, 1948 yılında çıkan yangına kadar devam etmiştir. Yangından sonra Levy, tekrar Paris'e dönmüştür (H.Dönmezer, 2012:32). Akademide yangın sonrası, preslerin onarımı ve atölyenin yeniden çalışır duruma gelmesi oldukça zaman almıştır. 1950'lere kadar ülkemizde Aliye Berger, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Orhan Peker gibi baskıresim alanında eser veren sanatçı yok denilecek kadar azdır. Ancak 1950'lerden itibaren baskıresim alanında yaşanan hareketlenmeler sonucu, çağdaş üretimlerin yapımına başlanmıştır. 1960'da gravür atölyesindeki preslerin onarımı bitirilmiş ve Sabri Berkel, atölyenin başına getirilmiştir. Fethi Kayaalp'te Berkel'in yanında yardımcı öğretim elemanı olarak görevlendirilmiştir. 1960 sonrası Sabri Berkel ve Fethi Kayaalp'in çalıştığı bu atölyeden mezun olan ve gravür tekniğinde adını duyurmuş sanatçılar: Gündüz Gölönü, Ercan Gülen, Devrim Erbil, Adnan Çoker, Özer Kabaş, Ali Teoman Germaner, Güngör İblikçi, Süleyman Saim Tekcan, Asım İşler, Fevzi Tüfekçi, Aydın Ayan, Gülseren Südor ve Teoman Südor'dur (Akalan, 2000: 111, 117).

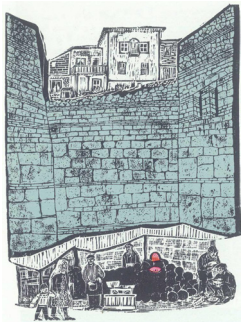
Resim 1: Sabri Berkel, Elek Baskı,33x45 cm
Resim 2:Turgut Zaim, Metal oyma-basma, 16x20 cm

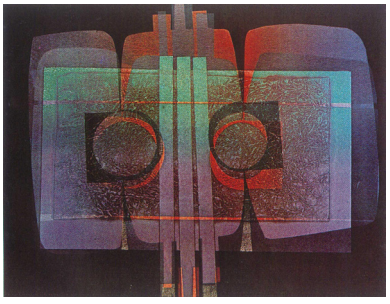
Kaynak: Özsezgin K. ve Aslıer M., 1989: 157, 159

1932-1933 Öğretim yılında, ortaöğretim kurumlarının ihtiyaç duyduğu resim öğretmenlerini yetiştirmek amacı ile, Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü öğretime açılmıştır. Bölümün öğretmenleri, Malik Aksel ve Refik Epikman'dır (Özsezgin ve Aslıer, 1989:160). Cumhuriyet döneminde hazırlanan kalıpları oyarak baskıresimler yapma işi, ilk olarak bu bölümün programlarında yer almıştır (Aslıer, 2010:8). Bölümde 1960'lı yıllara kadar monotipi ve yüksek baskı (linol baskı, ağaç baskı) teknikleriyle çalışmalar yapılmıştır (Özsezgin ve Aslıer, 1989:160). Bu dönemlerde eğitici kimlikleri ile Şinasi Barutçu, Ferit Apa ve Hayrullah Örs'ün öğrenciler üzerinde motivasyonu sağlamada çok önemli katkıları olmuştur (Esmer, 2011:18). Bölümün ilk kuşak sanatçıları; Şinasi Barutçu, Malik Aksel, Hakkı Uludağ, Hayrullah Örs, Refik Epikman, Nevzat Akoral, Mustafa Aslıer, Muammer Bakır, Mürşide İçmeli, Süleyman Saim Tekcan ve Veysel Erüstün'dür (H. Dönmezer, 2012:55). Bu dönemde eğitimde yenilenme hareketleri çerçevesinde, çok sayıda sanatçı, alanlarında uzmanlaşmaları için sınavla, Milli Eğitim Bakanlığı'nca yurt dışına gönderilmiştir. Bu sanatçılardan Nevide Gökaydın 1953 yılında, grafik eğitimi için İngiltere'ye gönderilmiş, Mürşide İçmeli'de bölüme grafik asistanı olmuştur. Önce Şinasi Barutçu'nun asistanlığını yapan İçmeli, daha sonra yurt dışından dönen Nevide Gökaydın'ın yanında çalışmıştır. Daha sonra Mürşide İçmeli'de, özgün baskı alanında uzmanlaşmak için önce İspanya-Madrid'e sonrada İngiltere'ye gitmiştir. Nevzat Akoral ve Muammer Bakır ise; grafik alanında uzmanlaşmaları için ABD'ye gönderilmişlerdir. Nevzat Akoral ve Muammer Bakır'ın yurda dönmesinden sonra bölümde okutulan "grafik" dersi; Hidayet Telli, Nevide Gökaydın'ın gayretleri ve Ziya Ünalan'ın çabaları ile, "Grafik Sanatlar" adı altında anasanat dalına dönüştürülmüştür. Bu anasanat dalına yurda dönen Nevide Gökaydın, Nevzat Akoral, Muammer ve Mürşide İçmeli sıra ile atanmışlar, grafik tasarım ve baskıresim alanında ciddi çalışmalar yapmışlardır. 1966 sonrasında yurt dışından dönen Veysel Erüstün'ün gayretleri ile bölümde, iyi denilebilecek bir gravür atölyesi kurulmuşrtur. Hamza İnanç, bölüm başkanlığı döneminde, bu atölyeleri pres açısından zenginleştirmiştir. 1965-1970 yılları arası Veysel Erüstün ve Mürşide İçmeli, gravür atölyesinin geliştirilmesi, eğitimin daha nitelikli ve çağdaş düzeyde olması için çalışmışlardır. O zamana kadar linol-ağaç baskı ile sınırlı kalmış olan bu atölyede, teknik olanaksızlıklara rağmen yeni yöntemler geliştirerek, baskı tekniğinin ileri düzeyde uygulanabilmesi için çalışmışlardır. Bu dönem gravür çalışmalarında; asfalt tozu yerine reçine tozu uygulanmış, klişe çinkosu yerine de daha ucuz ve bulunabilen dam çinkosu kullanılarak, büyük boyutlu çalışmalar yaptırılmıştır. Bö-

DOI: 10.7816/idil-08-55-14

lümün ikinci kuşak sanatçılarından: Atilla Atar, Adem Genç, Mehmet Güler, Hüseyin Bilgin, Gören Bulut, Behiye Eyika, Ahmet Aydın Kaptan, Zahit Büyükişleyen, Hasan Pekmezci, Hayati Misman, Abdurrahman Kaplan, İhsan Çakıcı, Yüksel Bingöl ve Şükrü Ertürk bölümden mezun olmuşlardır (Akalan, 2000:125-127) Bu dönemlerde Gazi'de yetişen sanatçılardan; Atilla Atar, Adem Genç Mehmet Güler, Hüseyin Bilgin ve Hayati Misman yurt dışına eğitim için gönderilmişlerdir (H.Dönmezer, 2012: 56). 1979 yılında mezun olduğu kuruma öğretmen olarak atanan Hasan Pekmezci, "İpek baskı-serigrafi baskı" atölyesini kurmuştur. 1982 yılından sonra; gravür atölyesi Hayati Misman, serigrafi atölyesi Hasan Pekmezci, yüksek baskı atölyesi de Güler Akalan tarafından yönetilmiştir. Bu atölyelerden kurum içi ve kurum dışından pek çok sanatçı yararlanmıştır. Bu sanatçılar; Ferit Apa, Mustafa Ayaz, M.Zahit Büyükişleyen, Behiye Eyikan, Gören Bulut, Nuri Abaç, Cemil Eren, Nail Payza'dır. 1986'da Hayati Misman'ın kurumdan ayrılması ile gravür atölyesini Güler Akalan devralmıştır. Bu dönemde Hayati Misman, Bilkent; Hasan Pekmezci de Hacettepe Üniversitesi'nde, özgün baskı atölyelerini kurmuşlardır (Akalan, 2000:131,135). Hasan Pekmezci'nin Gazi'den ayrılmasından sonra bölümde serigrafi dersleri durma noktasına gelmiştir. Daha sonra serigrafi atölyesinde dersler bir süre Mehmet Başbuğ tarafından yürütülmüştür. Başbuğ'un 1994 yılında SDÜ'ye geçmesinden sonra serigrafi atölyesi yine uzun bir dönem etkisiz hale gelmiştir. Ayrıca, Eftal Kurtuluş, Ufuk Buyurgan gibi isimlerin de çeşitli dönemlerde serigrafi atölyesinde dersler verdiğini belirtmek gerekir. Özsezgin ve Aslıer, Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü sanatçılarından Mustafa Aslıer'in, özgün baskı teknikleri ile sürekli ve yoğun olarak çalışmalar yaptığını, özgün baskıresimleri ile ilk kişisel sergisini 1957 yılında Stuttgard, 1959 yılında da Viyana ve İstanbul'da açmış olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca bu sergilerin, ülkemizde açılan özgün baskıresim sanatının ilk sergileri olması açısından önemli olduğunu vurgulamaktadırlar (1989: 161).

Resim 3:Nevzat Akoral, Tahta oyma-basma, 32.5x49.5 cm
Resim 4: S.Saim Tekcan, Elek Baskı, 40x54 cm

Kaynak: Özsezgin K. ve Aslıer M., 1989: 154, 162

1957 yılında eğitime başlayan ve Bauhaus ekolü ile kurulan Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nun amacı; çağın gereksinimlerini karşılayabilecek yaratıcı, araştırmacı, yenilikçi ve uygulamacı bireylerin yetiştirilmesidir. Bu hedefler doğrultusunda eğitim programlarını devamlı olarak yenileyen Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, 20 Temmuz 1982'de bugünkü Marmara Üniversitesi'ne dahil edilmiştir (gsf.marmara.edu.tr, 2019). Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nun ve grafik sanatlar bölümünün öğretime açılmış olması, Türkiye açısından çok önemlidir. Çünkü o güne kadar Akademi de bile grafik adında bir bölüm bulunmamaktadır. Grafik çalışmaları yapılan bölümün adı, afiş bölümüdür. O dönemlerde sadece Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü'nde grafik adlı bir ders bulunmakatadır. Akademi'deki atölyenin ilk yıllardaki adı ise, gravür atölyesidir ve bu atölyeden resim bölümü öğrencileri de yararlanabilmişlerdir. Almanya'daki eğitimini tamamlayarak 1958 yılında yurda dönen Mustafa Aslıer, Grafik Sanatlar Bölümü'nün sorumluluğunu almış; pres ve diğer donanımları ile tam sayılabilecek yüksek baskı, çukur baskı (metal gravür) ve taş basma (litografi) atölyelerinin kurulmasını sağlamıştır (Aslıer, 1998:20). Sanatçılığının yanısıra, eğitimci yönüyle de kendi kuşağının öncüleri arasında yer alan Aslıer, gravür sanatçısı olarak da atölye çevresinde yeni sanatçılar grubunun oluşmasını sağlamıştır. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde, atölyenin onarımda olması nedeniyle öğrencilerin yanı sıra, konuk olarak okul dışından sanatçılarda bu atölyeden yararlanmışlardır. Bu atölyede eser üreten sanatçılardan: Aliye Berger, Cihat Burak, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Erol Deneç, Mustafa Pilevneli, Uğur Üstünkaya, Ergin İnan ilk kuşağın sanatçılarıdır. Ali İsmail Türemen, Sabiha Erengönül, Fevzi Karakoç, Mahmut Celayir, Hanefi Yeter, Yalçın Özel, Berna Türemen, Demet Hamzaoğlu, Hüsamettin Koçan ikinci kuşağın sanatçıları olarak adlarını duyurmuşlardır. 1970 sonrası Mustafa Aslıer atölyesinden adını duyuran sanatçılar: Yalçın Özel, Kadri Özayten, Muammer Durmuş, Emre Becer, Sema Ilgaz Temel ve Tayfun Erdoğmuş'tur (Akalan, 2000: 135,138).

Resim 5:Mustafa Aslıer, Metal oyma-basma, 43.5x50cm.
Resim 6: Mustafa Pilevneli, Metal oyma-basma, 34x49

DOI: 10.7816/idil-08-55-14

Kaynak: Özsezgin K. ve Aslıer M., 1989: 151, 165

1980'li yıllardan sonra eğitimci ve sanatçı kimliği ile Süleyman Saim Tekcan, Türkiye'de çağdaş özgün baskıresim sanatının oluşmasında çok önemli katkılar sağlamış, birçok üniversitede özgün baskıresim atölyelerinin kurulması ve özgün baskı alanında çağdaş eğitimin yaygınlaştırılmasında girişimlerde bulunmuştur. Süleyman Saim Tekcan, 1974 yılında temellerini atmış olduğu atölyesini, dünya standartlarına uygun bir baskı müzesine dönüştürmüştür. Günümüzde adı İstanbul Grafik Sanatlar Müzesi (IMOGA) olan bu müzede, Türkiye'deki ve yabancı ülkelerdeki sanatçıların eserlerinden oluşan binin üzerinde eser yer almaktadır. Müze koleksiyonuna bu eserler, bağışlar ve satın alma sureti ile kazandırılmıştır. Günümüzde bu müze, dünyanın sayılı özgün baskı resim müzelerinden biri olmuştur (Kıran, 2016:73). Hüsamettin Koçan'ın katkıları sonucu 2000'lerde oluşturulmaya çalışılan Marmara Üniversitesi Baskıresim Müzesi'de 2008'de faaliyete girmiştir. Ayrıca Anadolu, Hacettepe, Gazi gibi Üniversitelerimizin girişimleri sonucu kurulan Çağdaş Sanatlar Müzelerinde de, baskıresim örnekleri yerini almıştır. Günümüzde güzel sanatlar eğitimi veren üniversitelerimizin hemen hemen tüm fakülteleri ve bölümlerinde baskıresim atölyeleri bulunmaktadır. 1980'lerden başlayarak Devlet Resim Heykel sergileri başta olmak üzere, düzenlenen çeşitli sergiler ve yarışmalar (DYO, Viking gibi yarışmalı sergiler), baskıresim sanatının önemsenmesi ve ayrı bir değerlendirmeyle ele alınmasını sağlamıştır. Türk baskıresim sanatında bellrli sanatında belirli bir çizginin temsilcileri olan; Aliye Berger, Ali Teoman Germaner, Süleyman Saim Tekcan, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Ergin İnan, Hayati Misman, Fevzi Karakoç, Atilla Atar, Hasan Pekmezci, Basri Erdem, Hasip Pektaş, Ahmet Aydın Kaptan, Sema Ilgaz Temel, Güler Akalan, Gülbin Koçak, Fevzi Tüfekçi, Hatice Bengisu, Yusuf Demirtaş, Hasan Kıran, Mustafa Küçüköner, Fatih Mika, Muhammet Şengöz İbrahim Çiftçioğlu, Saime Hakan Dönmezer, Hayri Esmer, Müjde Ayan, Yusuf Ziya Aygen, Mahmut Durmuş, İsmail İlhan, Ilgın Veryeri, Belgin Onar Durmaz gibi birçok sanatçımızın özgün baskıresim teknikleriyle yapmış oldukları eserler, günümüzde sanat ortamında yer almaktadır (Pekmezci 2010).

2. Türk Özgün Baskıresim Sanatında Öncü Kadın Sanatçılar

Türkiye'de baskıresim sanatının bugünkü ulusal ve uluslararası yaygınlığa ve tanınırlığa ulaşmasında kadın kimliği ile ön plana çıkmış kadın sanatçılarımızın, çok büyük katkıları olmuştur. Bu araştırmada öncü kadın sanatçılardan; Aliye Berger, Nevide Gökaydın ve Mürşide İçmeli'nin baskıresim sanatına katkıları incelenmiştir.

Sanat anlayışını "…Aşkla yaşadım. Ölümler bile öldüremedi bendeki aşkı. Coşkuyla, aşkla ve sevgiyle yarattım ne yarattımsa..." sözleriyle anlatan Aliye Berger (İstanbul 1903- İstanbul 1974), sanatçı bir aileden gelmektedir. Şakir Paşa'nın son kızı olan Berger, Halikarnas Balıkçısı ile Fahrünnisa Zeid'in kardeşi, Füreyya Koral ve Nejat Devrim'in teyzesidir (www.turkishpainting.com, 2019). Berger, ilk Türk kadın baskıresim sanatçısı olmasının yanısıra, aynı zamanda da ilk Türk kadın gravürcüdür (Sisli, 2015:39). Macar keman virtüözü ve pedagog Karl Berger'den 1924 yılında ders alan (o yıllarda Karl Berger Türkiye'dedir) Berger, 1935-1939 yılları arasında Berlin ve Paris'te kardeşi Fahrenissa Zeid'in yanında kalmış ve burada sanat hareketlerini izlemiştir. 1947'de Londra'da John Buckland Wright'in atölyesinde heykel ve gravür çalışan Berger, 1951 yılında Türkiye'ye döndükten sonra ilk kişisel sergisini açtı (Türkiye'de Baskı Resme Bakmak Kataloğu, 2011:36). Sanatçının; "Mutfak" (1948), "Oda" (1948), "İsa Tepe'den Dönüş" (1949), "Sokak Çalgıcısı" (1949) ve "Brahms Çalışması" (1949) gibi bu döneme ait eserleri iç dünyasının birer yansımalarıdır. Berger'in yoğun üretim dinamizminin simgesi olan "Güneş" isimli soyut kompozisyonu, Uluslararası Sanat Eleştirmenleri Derneği'nin (AICA), 1954 yılında gerçekleştirdiği İstanbul kongresi kapsamında Yapı Kredi Bankası tarafından açılan yarışmada resim dalında birincilik ödülü almıştır. Ayrıca Berger'in, 1955 yılında düzenlenen 2.Tahran Bienali'nde de ikincilik ödülü bulunmaktadır. Aliye Berger, gravür tekniği ile yaptığı çalışmalarında çoğunlukla, siyah-beyazın ara tonlarından yararlanmıştır. Kasap kağıdı, zımpara kağıdı, tülbent gibi daha önce kullanılmış olan malzemeleri gravürlerinde deneyen Berger, bu malzemelerin dokularından faydalanmıştır (Arslan, 1997:222). Berger, o günün şartlarında baskı kâğıdı, mürekkep, hazır plâka bulunamamasından (hurda bakırdan yapılan plâkalardaki hava kabarcıklarının patlamasından dolayı) ve "İmprimeur" adı verilen baskı yapma mesleğinin ülkemizde olmamasından yakınmıştır (Akalan, 2000:111). Berger'in yapıtlarında ele aldığı konular insan, ilk görünüşte önemli görünmeyen alışılmış günlük yaşam biçimleri ve İstanbul'un çeşitli görünümleridir (Arslan,1997:222)

DOI: 10.7816/idil-08-55-14

Resim 7: Aliye Berger, "Aliye Berger (1903-1974) Gravür Albümü)" Kaynak: https://www.artamonline.com/298-muzayede-degerli-tablolar-ve-antikalar/18075-aliye-berger-1903-974-gravur-albumu (Erişim Tarihi: 24.01.2019)

İstanbul'un Boğaz, Büyükada, Haliç, Moda gibi değişik semtlerinden seçtiği bu görüntüleri, gravürlerinde renge ihtiyaç duymaksızın açık-koyu değerleriyle ve ayrıntılarını da belirterek yansıtan başarılı çalışmalarında kimi zaman gerçekçi, kimi zamanda fantastik bir yaklaşımla kendine özgü Dışavurumcu bir tavırla işlemiştir (Ersoy, 2004:106). Sanatçı kendine özgü çizgi beğenisi ile zenginleştirerek dokusal zıtlıklara yer verdiği gravürlerinde, soyutlama düzeyi yüksek bir biçim anlayışı da geliştirmiştir (Akalan, 2000:111). Sönmez, Aliye Berger'in gravürleri hakkında şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"…Gravür özgün baskı teknikleri arasında içeriğindeki tekniklerden ötürü en zor, en çileli uğraş alanlarından biridir. Aliye Berger çok kısa bir süre içinde bu tekniği kendindenleştirerek, "olağanüstü" denilebilecek imge arayışlarına girerek, içinden hiç çıkmayacağı bir koza gibi konularını, renklerini, kompozisyon tekniklerini inceden inceye örer ve gravürü, ayrı apayrı bir yaratı dünyasının ortasına yerleştirir. Unutmamak gerekir ki Berger'in gravürleri gerçekte gravür değil, her biri özgün , eşi olmayan 'unique' çalışmalardır Ülkemizde İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde ilk kez Leopold Levy' nin kurduğu bir gravür atölyesi Sabri Berkel'in denetiminde 1950'lerde 'akademik' bir disiplinle çalışmaktaydı. Akademik öğrencilere öğretilen gravürlerle, Aliye Berger'in 1951-54 yılları arasında yaşamını sürdürmek için yaptığı gravürlü yılbaşı kartları ve diğer çalışmaları arasında dağlar kadar fark olduğunu unutmamak gerekir. O yıllarda Berger küçük boyutlu gravürleriyle 'İçsel Peyzajlar', 'Ruhsal Portreler' başlıklarında derlenebilecek olan kendine özgü bir resim evreninin imge yumaklarını örüyordu: İçinde İstanbul'un, Carl Berger'in, Narmanlı Yurdu'ndaki atölye evinin, vapur yolcularının, kestane satıcılarının, mevlevilerin, leyleklerin, at arabalarının, çeşmelerin, horozların, horon tepen Karadenizlilerin, gecekondu evlerinin, inşaat halindeki Boğaziçi Köprüsü'nün, dans edenlerin, yaseminlerin, güneşin Sultanahmet üzerinde doğuşunun, el ele gezen âşıkların, balıkçıların, at arabalarının, Büyükada'nın gizemli köşelerinin olduğu yüzlerce gravür. Hem renkli hem siyah beyaz…" (Sönmez, 2003).

Sönmez'in sözlerinden de anlaşılacağı üzere Aliye Berger, yaşadığı dönem gözönüne alındığında, özgün baskı tekniklerinden en zahmetli olan gravür sanatına, kendine özgü getirdiği yeniliklerle (teknik, biçim, yorum vb.), özgün bir kimlik kazandırmayı başarmış bir sanatçıdır.

Resim 8: Aliye Berger, "Davulcular", Karışık Teknik, 28x75 cm.

Kaynak: Özsezgin K. ve Aslıer M., 1989:153

Nevide Gökaydın (Selanik 1923-Ankara 2017), Gazi Eğitim Enstitüsü'nün ilk kadın sanatçısıdır (H.Dönmezer, 2012:59). Gökaydın'ın resim sanatına yönlenmesinde, Cağaloğlu Kız Ortaokulu'nda öğrenciliği döneminde, resim öğretmenleri Feyhaman Duran ve eşi Güzin Duran'ın katkıları olmuştur. Çapa Kız Muallim Mektebi'nde eğitimini tamamlayan Gökaydın, Güzel Sanatlar Atölyesi Çallı Atölyesi'nde kısa bir süre çalıştıktan sonra, Gazi Eğitim Enstitüsü'ne geçmiş ve burada Resim-İş Bölümü'nden mezun olmuştur. Mezuniyet sonrası Köy Enstitüleri'nden birisi olan Savaştepe Köy Enstitüsü'nde öğretmenliğe başlamış ve burada pek çok gencin sanata yönlenmesini sağlamıştır. Buradaki başarıları nedeni ile sanat eğitiminde özel bir kurum olan, İstanbul Çapa Öğretmen Okulu Resim Semineri'ne atanmıştır. Bu kurumdaki başarıları ile dikkat çeken Gökaydın, mezun olduğu Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü'ne 1951 yılında öğretmenlik yapması için davet edilmiştir (Pekmezci, 2012). Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü'nde hocalık yaptığı dönemde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından grafik eğitimi için İngiltere'ye gönderilmiştir (Akalan, 2000:125). 1958 yılında British Council'den üç yıllık burs kazanarak İngiltere'deki Bath Academy Of Art'a giden Gökaydın, burada bir yıl boyunca lisansüstü

 DOI: 10.7816/idil-08-55-14

çalışmaları yapmıştır. Gravür alanında Prof. Henry Cliff; Kumaş baskı alanında Prof. Stephen Russ; Seramik alanında Prof. James Tower; Litografi alanında Prof. Cliffor Ellis ile çalışmıştır. Ayrıca ICI (Imperial Chemical Industry) Boya Sanayii'nin Manchester'deki bölümünde boya kimyası ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarını Türkiye'ye döndükten sonra "Yaratıcı Kumaş Baskı Teknikleri" isimli kitabında toplamıştır. Gökaydın; University of London, Institute of Education'da bir çok konferansa katılmıştır. Akademide yaptığı çalışmalar okul tarafından satın alınmış ve bu çalışmaları hem okulda, hem de Londra'daki galerilerde sergilenmiştir. 1967'de ikinci kez Londra'ya giden Gökaydın; Londra'da Central School of Art and Design'da Hornsy Collage'da ve Literary City School'da Gravür ve Litografi alanlarında Prof. Kestelman; Tahta baskı, kumaş baskı ve linol baskı alanlarında da Prof. Vernon Mills ile çalışmıştır. Burada bulunduğu dönemde, Akademiler'de uygulanan sanat eğitimi çalışmalarını da inceleyen Gökaydın, bu okullarda yaptığı çalışmalarını Londra'daki Hilton Oteli salonlarında sergileyerek kişisel sergisini açmıştır. Gökaydın, 24 Temmuz 1967 tarihinde Cambrige Üniversitesi'nce düzenlenen "Türk Sanatı Üçüncü Uluslararası Kongresi"ne davet edilmiştir (Pekmezci,2012). Bunun yanısıra Gökaydın, 1940-1993 yılları arası karma sergilere katılmıştır. 1992 yılında İstanbul'da karikatürcüler Derneği'nde 200 adet portre karikatür ile sergi açan Gökaydın'ın; heykel, karikatür, litografi, resim, animasyon ve yıllarca uğraştığı Tasarım Eğitimi konuları ihtisas alanlarıdır (Gökaydın, 2010). Gazi Eğitim Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi'nde öğretim elemanı olarak çalışmıştır. Kitaplar resimleyen, animasyonlar gerçekleştiren Gökaydın, Görsel Sanatlar Eğitimi Derneği (GÖRSED) 2010 Hizmet Onur Ödülü ve İki Kısa Metrajlı Film Ödülü'nün de aralarında bulunduğu 7 ödül ve çok sayıda başarı plaketleri almıştır (Tükiye'de Baskıresme Bakmak Kataloğu, 2011:60). Gökaydın'ın ödülleri arasında ÇAĞSAV Onur Ödülü'de bulunmaktadır. Bu ödül; "Kendini görsel sanatlar eğitimine adaması, özgün baskı, heykel, seramik, kumaş baskı, resim, animasyon ve karikatür gibi çeşitli alanlarda ürün vermesi, ürünlerinin yurt dışındaki ve Türkiye'deki üniversite ve özel koleksiyonlarda bulunması, araştırmalarının sonuçlarını toplum yararına kitaba dökmesi, değişik kuşaklardan çok sayıda sanatçı ve eğitimci yetiştirmesi nedeniyle"… verilmiştir (Pekmezci, 2016). Ayrıca Gökaydın'ın pek çok özel ve kurum koleksiyonlarında eserleri bulunmaktadır (H. Dönmezer, 2012:60). Gökaydın'ın yayınları arasında "Eğitimde Tasarım ve Görsel Algı", "Yaratıcı Baskı Teknikleri", "İş ve Teknik Eğitimi", "İletişim Tekniği" yer almaktadır. Özsezgin'e göre; sanatın çeşitli dallarında (batikten karikatüre, özgün baskıresimden dizaynerliğe kadar) eserler veren Nevide Gökaydın'ın sanat eğitimcisi ve sanatçı kimliği ile, genç kuşakların yetişmesinde çok büyük etkileri olmuştur (Özsezgin, 1994:163).

Resim 9: Nevide Gökaydın Eserleri

Kaynak:http://turktoresi.blogspot.com/2008/09/nevide-gkaydin.html ve http://www.turkishpaintings.com/index.php? p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=1683 (Erişim Tarihi: 24.01.2019)

Nevide Gökaydın, baskıresim tekniklerinin hemen hemen hepsi ile eser vermiş bir sanatçıdır. Hayri Esmer (2011:60)'e göre, ülkemizde 50'li yılların sonundan itibaren baskıresim alanında da yapıt veren bir sanatçı olarak Nevide Gökaydın'ın çalışmaları, doğa çıkışlı yorumlamalar ya da dönemin yaygın anlayışına paralel soyut ya da somutlamalar şeklindedir. Gökaydın'ın çalışmalarında, Anadolu uygarlıklarına göndermeleri içeren kurguların yanısıra çeşitli duygu hallerinin dışavurumu üzerinden baskıresim uygulamalarını kavramaya ve yorumlamaya yönelik bir ilgi söz konusudur. Ayrıca bu çalışmalarda farklı bakış ve uygulamalar önemli bir özellik olarak dikkat çekmektedir. Gökaydın'ın çalışmalarında, baskıresim tekniklerinin kendine has niteliklerinin çizgi, leke, tekstür gibi unsurların kullanımına yönelik arayışlar belirgindir ve doğal formların geometrisi üzerinden oluşan bir algıya sahiptirler.

Resim 10: Nevide Gökaydın, Litografi, 52x70 cm

Kaynak:http://www.turkishpaintings.com/index.php?p =34&l =2&modPainters_artist DetailID=1683, (Erişim Tarihi: 24.01.2019)

DOI: 10.7816/idil-08-55-14

Resim11: Nevide Gökaydın, "Ankara'ya Özlem", Gravür,55x55 cm.

Kaynak: http://www.turkishpaintings.com/index.php? p=34&l=2&modPainters_artist DetailID=1683, (Erişim Tarihi: 24.01.2019)

Mürşide İçmeli (İstanbul, 1930-Ankara, 2014), yapıtlarında geometrik soyutlama içerisinde, şematik figüratif düzenlemeleri ile Türk özgün baskıresim sanatının öncü isimlerinden biridir (Ersoy, 1998:170). İçmeli, 1947 yılında ilk kez başlatılan ve İstanbul Çapa Eğitim Enstütüsü'ne bağlı olarak açılan yetenekli öğrencilerin kabul edildiği ortaöğretim resim-müzik semineri'ne hocası Hayri Bey'in yönlendirmesi ile katılmıştır. 1950'de Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Resim-İş Bölümü'ne kaydını yaptıran İçmeli, başarısı ve güçlü deseni ile Refik Epikman'ın beğenisi kazanmıştır. 1950-1953 Gazi Eğitim Enstitüsü'ndeki öğrencilik yıllarında; Malik Aksel, Veysel Erüstün, Hidayet Telli, Nevide Gökaydın gibi hocalarla çalışma imkanı bulmuştur. 1953'te Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü'nü bitiren İçmeli, Afyon Lisesi'ne Resim-İş öğretmeni olarak atanmıştır. 1959 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü'nde açılan sınavı kazanarak, grafik sanatları asistanı olmuştur. Şinasi Barutçu'nun asistanı olan İçmeli, bir yıl da Nevide Gökaydın'la çalışmıştır. Daha sonra 1960'da İspanya hükümeti tarafından verilen sanat bursundan yararlanarak, özgün baskı dalında uzmanlık eğitimi yapmak üzere Madrid'e gitmiştir. Burada bulunduğu süre içerisinde, Escuela Central des Bellas Artes de San Fernando (Güzel Sanatlar Akademisi)'da gravür atölyesine, öğleden sonra dil okuluna gitmiş ve akşamları da Escuela National des Artes Grafikas (Ulusal Grafik Sanatlar Okulu)'da litografi atölyesinde çalışmıştır. İçmeli, ilk uluslararası ödülünü de bu atölyeden almıştır. Türkiye'ye dönüşünden yaklaşık altı ay sonra, 1962 yılının ocak ayında devlet bursu sınavını kazanarak Londra'ya giden İçmeli, 21 Şubat-28 Eylül 1962 tarihleri arasında Davies's Lisan okuluna devam etmiştir. L.C.C. Central School of Arts and Crafts (Yeni adıyla Central School of Arts and Design)'ın Grafik Sanatlar Bölümü'nde 'illüstrasyon' dalında uzmanlık eğitimi gören İçmeli, burada illüstrasyon, grafik tasarım, resim ve çizim, baskı teknikleri üzerine çalışmıştır. 1964'te illüstrasyon dalında lisans 'National Diploma in Design', 1965'te yine aynı dalda lisansüstü nitelikteki 'Central School of Arts and Crafts' diploması almıştır. 'İllüstrasyon/çocuk kitap resimleri alanında uzmanlaşan İçmeli, İngiltere'de çoğunlukla ağaç gravürle ilgili çalışmalar yapmıştır 1965'te yurt dışındaki eğitimini tamamlayarak Türkiye'ye dönen Mürşide İçmeli, Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü'ne; Muammer Bakır, Nevide Gökaydın ve Nevzat Akoral'ın daha önce başlatmış oldukları ve yüksek baskı tekniğini verdikleri grafik anasanat dalına, grafik sanatlar öğretmeni olarak atanmıştır. 1985 yılında 'Sanatta Yeterlik', 1986 yılında da, 'profesör' ünvanı alan Mürşide İçmeli, daha sonra adı Gazi Eğitim Fakültesi olarak değişen bu kurumdan emekli olmuştur. 1986 yılında Bilkent Üniversitesi, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi'nde Grafik Sanatlar Bölümü'nü kuran İçmeli, aynı bölümün başkanlığı görevini de yapmıştır (Yasa Yaman, 1995:23-43). İçmeli, aynı zamanda pek çok ödülünde sahibidir. 15. İskenderiye Bienal'i ve Balkanlar, 2005 Çağsav Onur Ödülü'nün de aralarında bulunduğu 14 ödül ve 40'tan fazla kişisel sergi sahibi olan sanatçının gravürleri bir çok uluslararası bienalde segilenmiştir (Türkiye'de Baskı resme Bakmak Kataloğu, 2011:76). Ayrıca İçmeli'nin grafik çalışmaları arasında; Turizm Bakanlığı, Devlet Opera ve Balesi, Ankara Oda Orkestrası için yaptığı afiş, broşür, plak kapağı ile çocuk ders kitapları için illüstrasyonlar bulunmaktadır. Mürşide İçmeli, yaratıcılığı ve üretkenliğinin yanı sıra, çok yönlülüğü, ustalığı ve sanatçı-öğretmen kimliği ile de örnek bir insan olmuştur (H.Dönmezer, 2012:65).

Resim 12: Mürşide İçmeli, Özgün Baskı Resim Sergisinden 2017

Kaynak:http://ankarakultursanat.com/murside-icmeli-ozgun-baski-resim-sergisi (Erişim Tarihi: 24.01.2019)

Baskı resme ömrünün büyük bir bölümünü adayan Mürşide İçmeli, özgün baskıresim tekniklerinden; ağaç baskı, taş baskı, çukur baskı (gravür) ve ipek baskı (elek baskı) gibi pek çok baskı tekniğini denemiş ve 1970'lerden itibaren çalışmalarını gravür üzerine yoğunlaştırmıştır (Giray, 1997:833). İçmeli, gravürü seçme nedenlerine ilişkin olarak "çok zor koşullarda çalışmama rağmen bunu sürdürmemin iki nedeni vardır. Başladığım bir işte uzun süre çalışıyor olmaktan zevk

 DOI: 10.7816/idil-08-55-14

duyuyor olmam ve onu sonuna kadar götürmek istemem yanında duygularımı ve biçim anlayışımı daha rahat ifade etme olanağını bana veriyor olmasıdır" (Günay, 1981:18'den Aktaran: K.Alpaslan, 2007:142) demiştir. İçmeli'nin resimlerine baktığımızda, dikkatimizi iki ana tema çeker: Bunlardan birincisi, gizemli insan grupları, çıplak birbirine yakın, ifadesiz ve çıplak olmalarına karşın cinsellik içermeyen kurgular; ikincisi ise, canlı nesneleri dengeleyen geometrik formlar (Çalışkan, 2003:7). Mürşide İçmeli, Uğur Çalışkan ile yaptığı bir röportajda, resimlerinin teması hakkında:

"Çevremize baktığımızda kalabalık insan grupları görürüz, kalabalık olmalarına karşın mutsuz ve içe kapanık görünürler. Bunlar aslında yanyana fakat yalnız insan yığınlarıdır. Resimlerimde dikkat ederseniz mimiksiz ve duygu ifade etmeyen biçimde yer alırlar, birlikte yaşama zorunluluklarına karşın bireysel yalnızlıklarıyla içiçedirler. Resimlerimdeki geometrik formlar aslında çevremizdeki her şeyde var, kilimlerimizde, kullandığımız eşyalarda, evimizde, her yerde geometrik oluşumlar çevremizi sarmış durumda, bunların etkisi bilinç altında resimlerime bu şekilde yansıyor. Daha sonraları çıplak figürleri giydirmeye başladım sanırım doku ihtiyacından kaynaklandı, tüm bunlara rağmen ifadesizdir insan gruplarım. Geometrinin temelinde ise idollerin ve tanrısal ifadelerin etkisi de bulunmaktadır, yunan medeniyeti heykelleri, arkaik dönem, Anadolu idolleri geometrik kurgularımda hep yer aldı" (Çalışkan, 2003:7) demiştir.

Mürşide İçmeli'nin resimlerinde desen, sağlam "kurma" isteğinin en belirgin özelliğini oluşturur. Çünkü desen, plastik anlatımı için, resminin alt yapısınının ana kurgusudur. İçmeli, resimlerinin plastik öğelerini kullanma, seçme ve yerleştirmede oldukça hassastır. Bu nedenlerle de, İçmeli'nin resimleri arkaik bir sağlamlığa sahiptir. Onun resimlerinde bütünün sessiz, içe dönük yapısı içinde, devinen döngüsel bir kurgu yer alır. Hiçbirşey durağan olmayıp etkileşim içerisindedir. Kurgularında dönmek en karmaşık, en yalın ve en yetkin eylemdir. Düzenlemelerinin 'geometrik' olarak kusur kabul etmezliği, rastlantılara yer vermeyen yapısal katılığı içerisinde figürleri, kendilerine ayrılan alanlar içerisinde devinim özgürlüklerini sonuna kadar kullanmaktadır (Yasa Yaman, 1995:46-53). İçmeli'nin, genelde geometrik düzenin hakim olduğu eserlerinde figür, soyut ve geometrik olan biçimlere zıtlık oluşturmak amacı ile kullanılmıştır. Mürşide İçmeli'nin, Hayat Nüvesi (1969) adlı çalışması, geometrik düzenleme içinde figür istifinin yer aldığı ilk yapıtlarındandır. 1970'lerden itibaren Mürşide İçmeli'nin yapıtları figürlerin istiflenişi, geometrik düzenlemeler ve simetrik kuruluşlarla öznel bir anlatıma ulaşmıştır. Hayat Ağacı (1975) adlı çalışmasında görüldüğü gibi bazı yapıtlarında kabartmaya da yer vermiştir. Yaşama Övgü (1976), Mavi Dünya (1977) ve Kadınlar (1980) adlı çalışmalarında kare bir mekân içerisinde açık ve kapalı yüzeylerin anlatım özelliklerini irdelemiştir. Hititler ve Hitit Güneşi (1979) ve Üç Aile gibi gravürlerinde de kompozisyon kabartmalarla çerçevelenmiş nişler içerisinde verilmiştir. Ayrıca Mürşide İçmeli, Ak Evren (1976) ve Beyaz İçinde Beyaz (1980) gibi, salt kağıdın dokusal yapısı ve kabartmalarla düzenlenmiş yapıtlar da üretmiştir (Giray, 1997:833).

Resim 13: Mürşide İçmeli eserleri

Kaynak: http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37 &l=1&modPainters_artist DetailID=76 (Erişim Tarihi: 24.01.2019)

Sonuç

Baskıresim ülkemizde cumhuriyetle birlikte gelişen bir sanat dalıdır. Cumhuriyet öncesinde de ağaç ve metal oyma, taş basma tekniklerinin uygulanmış olduğunu görmekteyiz. Ancak Türkiye'de baskıresmin sanatsal üretimleri, cumhuriyet sonrasında açılan yükseköğretim kurumlarında, baskıresmin ders programlarına alınması ile başlamıştır. Bu kurumlardan Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü ve İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nda, baskıresmin tanınması ve yerleşmesine yönelik yapılan uğraşlar sayesinde baskıresim sanatı bugün ulusal ve uluslararası alanda hakettiği yere ulaşabilmiştir. Türkiye'de baskıresmin tanınması ve eğitim kurumlarında yaygınlaşmasında, yurt dışına eğitim için gönderilen sanatçıların, uzmanlık alanı olarak baskıresmi seçmiş olmaları en önemli etken olmuştur. Nevzat Akoral, Muammer Bakır, Veysel Erüstün, Nevide Gökaydın, Mürşide İçmeli, Mustafa Aslıer, Süleyman Saim Tekcan, Hayati Misman, Hasan Pekmezci, Atilla Atar, Hasan Kıran, Arif Ziya Tunç, Mustafa Küçüköner gibi sanatçıların Türkiye'de açılan sanat kurumlarında baskı atölyelerinin kurulması, alt yapısının oluşturulması, nitelikli ve çağdaş anlamda üretimler yapılmasında çok önemli katkıları olmuştur. Bu süreçte, kadın sanatçılarımız ve erkek sanatçılarımız birlikte omuz omuza çalışmışlardır. Yurtdışında gravür eğitimi almış olan Aliye Berger, ilk Türk kadın baskıresim sanatçısı olmasının yanısıra, aynı zamanda

 DOI: 10.7816/idil-08-55-14

ilk Türk kadın gravür sanatçısıdır. Berger, dönemi içinde değerlendirildiğinde, zor ve zahmetli olan gravür tekniğini ince ince ayrıntılı çalışmak yerine; içinden geldiği gibi, özgürce dışavurumcu bir tavırla çalışmıştır. Bu durum, dönemi için öncü bir anlayıştır. Çalışmalarında, daha önce kullanılmış malzemeleride denemesi (kasap kağıdı, zımpara kağıdı ve tülbent gibi) ve bunların dokularından yararlanmış olması tekniğe getirdiği yeni arayışlar olarak değerlendirilebilir. Sanatçı, özgün baskı teknikleri içerisinde en zor ve çileli uğraş alanı olan gravür ile çok sayıda eserler vermiş ve bu tekniği kendine özgü eşsiz bir yaratı alanına dönüştürmüştür. Nevide Gökaydın, sanatçı ve sanat eğitimcisi kimliği ile Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü'nün ilk kadın sanatçısıdır. Yurtdışına baskıresim ve grafik alanında ihtisasını yapmak üzere gitmiş ve özgün baskıresmin tüm teknikleri ile çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarıyla, yurt dışında ilk sergisini açmıştır. Gazi Eğitim Enstitüsü'nde baskıresim atölyelerinin kurulması, baskıresmin sevdirilmesi ve yeni kuşakların yetişmesi yönünde çok önemli katkıları olmuştur. Araştırmayı, üretmeyi seven değerli bir sanatçı ve sanat eğitimcisi olarak da örnek bir insan olmuştur. Neredeyse baskı resme ömrünü adayan Mürşide İçmeli, yurt dışında grafik ve baskı sanatları alanında ihtisas yapmış, Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü'nde gravür atölyesinin kurulması ve nitelikli çalışmaların yapılmasında özveri ile çalışmıştır. Pek çok baskı teknikleri ile çalışmalar yapan Mürşide İçmeli, 1970'lerden sonra gravürü tercih etmiştir. Çok zor ve zahmetli olan bu tekniği; severek, titizlikle ve yaptığı işe saygı duyarak yapmıştır. Rölyefi (boyasız), kağıdın doğal dokusundan yararlanarak en iyi kullanan özgün baskıresim sanatçısı olmuştur. Ulusal ve uluslararası pek çok ödülün sahibi olan İçmeli'nin, Türkiye'de baskıresmin tanınması, yaygınlaştırılması ve genç kuşakların yetişmesinde çok büyük katkıları olmuştur. Mürşide İçmeli, aynı zamanda sanatçı- sanat eğitimcisi kimliği ile de örnek bir sanatçı olmuştur.

Aliye Berger sanatçı kimliği ile, Nevide Gökaydın ve Mürşide İçmeli ise sanatçı ve sanat eğitimcisi kimlikleri ile; akademide, yurtiçinde ve yurtdışında birçok başarıya imza atmışlardır. Kendilerini geliştirmek için sürekli çalışmışlardır. Sanatçı kimlikleri ve özgün baskıresim alanına katkıları ile kendilerinden sonraki kadın sanatçılar için de birer öncü olmuşlardır. Günümüzde baskıresim sanatında adını duyuran kadın sanatçılarımızın sayısı oldukça fazladır. Bu sanatçılar; Güler Akalan, Sema Ilgaz Temel, Ayşegül İzer, Gülbin Koçak, Hatice Bengisu, Sabiha Erengönül, Berna Türemen, Sema Boyancı, Gonca İlbeyi Demir, Saime Hakan Dönmezer, Nükhet Atar, Gül Derman, Nevra Bozok, H. Müjde Ayan, Güldane Araz Ay, Belgin Onar Durmaz, Sezin Türk Kaya, Selvihan Kılıç'tır.

KAYNAKLAR

Akalan, Güler. Gravür. Kale Seramik Sanat Yayınları, Ankara: 2000.

Akalan, Güler. "Türkiye'de Özgün Baskıresme Tarihsel Bir Bakış: Gravür'ün Sorunları ve Çözüm Önerileri", Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:0, Sayı:8, Sayfa:129-138. Erzurum: 2003. Erişim Adresi: http://dergipark.gov.tr/ataunikkefd/issue/2767/36966, Erişim Tarihi: 23.01.2019.

Kalafat Alpaslan, Tutku Dilem. "Türk Gravür Baskı Sanatının Doğuşu ve Öncü Bir Sanatçı: Mürşide İçmeli". Karadeniz Araştırmaları, Sayı:12, Sayfa: 137-145. 2007. Erişim Adresi: Dergipark.gov.tr/download/article/file/106145, Erişim Tarihi: 20.01.2019.

Arslan, N. "Aliye Berger". Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Cilt:1, İstanbul: Yem Yayın, 1997.

Aslıer, Mustafa. "Türkiye Cumhuriyeti ile Gelişen Bir Sanat Dalı", 75. Yıla Armağan Türk Plastik Sanatçıları. İstanbul: Bilim Sanat Galerisi, 1998.

Aslıer, Mustafa. "Geçmiştenli Sergimin Hesaplaşma Yazısı" (2 Nisan 2010), Gazi Üniversitesi Resim- Heykel Müzesi, Mustafa Aslıer Özgün Baskıresim+Boyamalı Özgün Resim Geçmiştenli Sergisi (13 Mayıs-18 Haziran 2010), [Sergi kataloğu]. Ankara. 2010.

Çalışkan, Uğur. "Sanat Çınarımız Mürşide İçmeli", Birleşmiş Ressamlar ve Heykeltraşlar Derneği Sanat Bülteni, Ocak/Mart, Sayı:35, Sayfa:6-9. Ankara: 2003.

Hakan Dönmezer, Saime. Türkiye'de Baskıresmin Gelişimi Üzerine Bir Analiz, Murat Kitabevi, Ankara: 2012.

Ersoy, Ayla. Günümüz Türk Resim Sanatı (1950'den 2000'e). Bilim Sanat Galerisi, İstanbul: 1998.

Ersoy, Ayla. 500 Türk Sanatçısı "Plastik Sanatlar", Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul: 2004.

Esmer, Hakan. "Türkiye'de Baskıresme Bakmak", Türkiye'de Baskıresme Bakmak Kataloğu. Anadolu Üniversitesi Yayınları No:2413, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları No:76, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir: 2011.

Giray, Kıymet. "Mürşide İçmeli". Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. Cilt:2, Yem Yayın, İstanbul: 1997.

Gökaydın, Nevide. Temel Sanat Eğitimi. (Ed: Hakan Altınçekiç). Diasan Matbaası, İstanbul: 2010.

Kıran, Hasan. "Çağdaş Baskı Resim Sanatına Genel Bir Bakış", Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt:6, Sayı:1, Sayfa:54-77. Eskişehir: 2016. Erişim Adresi: http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sanattasarim/article/view/5000204072/5000174524 Erişim Tarihi: 23.01.2019.

Özsezgin, Kaya. "Türk Plastik Sanatçıları". Ansiklopedik Sözlük. Yapı Kredi Yayınları Ltd.Şti., İstanbul: 1994.

Özsezgin, Kaya. ve Aslıer, Mustafa. Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi, Cilt:4, Tiglat Basımevi, İstanbul: 1989.

Pekmezci, Hasan. Baskı Resim ve Türkiye'de Baskı Resim. 2010. Erişim Adresi: http://www.hasan pekmezci.com/ baski-resim-ve-turkiyede-baski-resim/ Erişim Tarihi: 23.01.2019

Pekmezci, Hasan. "Cumhuriyet Aydını, Çağdaş Bir Sanatçı-Sanat Eğitimcisiydi", 2012. Erişim Adresi: http://www.sanattanyansimalar.com/yazarlar/hasan-pekmezci/cumhuriyet-aydini-cagdas-bir-sanatci-sanat-egitimcisiydi/1279/ Erişim Tarihi: 10.01.2019

Pekmezci, Hasan. "Her Zaman Yaratıcı Bir Eğitimciydi". 2016. Erişim Adresi:ww.sanattanyansimalar.com/ yazarlar/hasan-pekmezci/her-zaman-yaratici-bir-egitimciydi/1278/ Erişim Tarihi:10.01.2019

Sisli, Nesli. Türkiye'de Cumhuriyet Öncesi-Sonrası Kadın'ın Konumu ve Baskıresim Alanındaki Varlıkları Hakkında Bir Analiz. Eskişehir: 2015. Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Baskı Sanatları Anasanat Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Sönmez, Necmi. "Berger Yüz Yaşına Bastı". 2003. Erişim Adresi: http://www.radical.com.tr/ haber.php?haberno=99912 (Erişim Tarihi: 05.01.2019).

Türkiye'de Baskıresme Bakmak, Kataloğu. Anadolu Üniversitesi Yayınları No:2413, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları No:76, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir: 2011.

Yasa Yaman, Zeynep. Mürşide İçmeli, Enlem 80 Ltd. Şti., Ankara: 1995.

Elektronik Kaynaklar:

http://ankarakultursanat.com/murside-icmeli-ozgun-baski-resim-sergisi (Erişim Tarihi: 24.01.2019).

http://turktoresi.blogspot.com/2008/09/nevide-gkaydin.html

http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=34&l=2&modPainters_artistDetailID=1683, (Erişim Tarihi: 24.01.2019).

http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=1683 (Erişim Tarihi: 24.01.2019).

http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=76 (Erişim Tarihi: 24.01.2019)

https://www.artamonline.com/298-muzayede-degerli-tablolar-ve-antikalar/18075-aliye-berger-1903-1974-gravur-albumu (Erişim Tarihi: 24.01.2019).

Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi "Tarihçe". Erişim Adresi:

http://gsf.marmara.edu.tr/fakulte/tarihce/ Erişim Tarihi: 24.01.2019.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi "Tarihçe". Erişim Adresi:

http://www.msgsu.edu.tr/tr-TR/tarihce/123/Page.aspx, Erişim Tarihi: 24.01.2019.

Aliye Berger, Erişim Adresi:https://www. turkish paintings.com/index.php?p= 37&l=1&modPainters_artistDetailID=525, Erişim Tarihi: 05.01.2019